

a surovin, nebo naopak (na př. podnik vyrábějící válečný materiál přičlení si vlastní hutě, doly na železo nebo uhlí a pod.). Touto »k o m b i n a c í« závodů věčně se doplňujících bývá pak výroba od suroviny přes polotovary až k nejrozmanitějším konečným produktům spojena v jedné ruce.

VI. Sdružování se velkopodniků děje se i tak, že podnik jeden zakoupí část akcií podniku druhého, aby nabyl buď jen přehledu o jeho hospodaření nebo přímo již rozhodujícího vlivu na jeho správu, při čemž zároveň někteří vůdčí jeho činitelé (členové ředitelstva, správní rady nebo dozorcí rady) vstoupí do správy nebo dozorcí rady podniku druhého »kontrolovaného« (výraz »k o n t r o l a« pro tuto účast v majetku a správě podniku druhého vznikl v Americe). Někdy financuje společnost jedna úplně podnik druhý (má v svém majetku veškeren jeho kapitál) buď nechťejíc se plně stotožňovati s novým dosud nejistým podnikem (na př. při využitkování nových vynálezů, dolů, podniků v zahraničí a pod.), buď zamýšlejíc akcie nového podniku teprv časem postupně a za vyšší kursy umístiti v obecnstvu (zvl. německé banky zakládají takovéto »Tochtergesellschaften«). Na př. velké podniky elektrotechnické zařizují samy na vlastní vrub (ne na objednávku) lokální elektrárny,*) podniky pro stavbu železnic vrhly se samy na stavbu malodrah v tuzemsku či za hranicemi a zvl. často zřizují tuzemské podniky odbočné závody jakožto samostatné za hranicemi z důvodů celních (aby ušetřily vysoké dovozní clo, na př. v Americe) nebo patentních (vyžaduje-li zákonodárství, aby patent provozován byl v zemi, nemá-li pozbytí platnosti).

VII. T. zv. z á j m o v é s p o l e č n o s t i záleží v tom, že dvě nebo několik málo společností skládají své zisky a rozdělují je společně dle určitého klíče, zejm. dle velikosti akc. kapitálu.

§ 31. Obchodní a živnostenské komory.

I. Poradná zastupitelstva obchodu a průmyslu vznikají a největšího významu nabývají v dobách, kdy staré kupecké gildy již jsou v úpadku a novověký průmysl tvoří se úplně mimo zhabněné a ži-

*) Na př. dva velké trusty elektrotechnické v Německu A. E. G. (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft) a Siemens opatřily vlastními financujícími společnostmi kapitál pro nové podniky elektrárenské i v cizině, a když výnosnost těchto byla zajištěna, umísťovaly jejich podíly na kapitálovém trhu buď doma v Německu, nebo v zemi, kde tyto podniky byly zřízeny, nebo i v některém jiném státě; 84 elektrických akc. společností německých mělo v r. 1912 6 filiálek zahraničních, 40 filiálních a „dceřských“ společností a 180 agentur.

vořící cechy řemeslnické, a kdy s druhé strany není ve státě veřejného mínění ani parlamentárně organisovaného ani účinnějším tiskem: projevovaného nebo kdy alespoň parlamenty nejeví dost zájmu pro otázky obchodní a velkopřmyslové. Byl to tedy především absolutistický, byrokratický stát novověký, který pocítoval potřebu zříditi k své informaci o potřebách i požadavcích jednotlivých odvětví průmyslu i obchodu a plavby i ke spolupůsobení při vládních opatřeních na zvelebení průmyslu a zahraniční tržby odborná zastupitelstva zájmová. S druhé strany i kupectvo zbohatlé a jsoucí dle merkantilistických názorů doby spolutvůrcem příznivé tržební, populační i politické bilance státu, domáhalo se svými volnými organisacemi toho, aby bylo předem slyšeno o chystaných opatřeních na povznesení průmyslu i obchodu.

Ojedinele bylo na přibírání praktických znalců k poradám »o zavedení, zlepšení a ustálení komercia« pomýšleno u nás již ke konci stol. 17., počátkem stol. 18. jednáno o zřízení »komerční rady« za účasti kupců a pod. Trvale provedena však idea přibírání prakticky činných obchodníků a průmyslníků jakožto poradců státní správy při provádění politiky obchodní a průmyslové v obchodních komorách, nejprve na půdě francouzské v 17. a 18. století vzniklých.

První obchodní komory vykazují ve Francii svobodné přístavy Marseille (1650) a Dunquerque (1700), od 1701 i četná jiná místa. Revoluce v svém nepřátelství proti všem snahám korporacním a sdružovacím zrušila i všechny komory obchodní, Napoleon I. je však r. 1802 obnovil. S francouzským panstvím rozšířila se instituce obchodních komor i v zemích německých, zvl. v Porýnsku, a italských, navazující někde na starší útvary obchodnické samosprávy (kupecké gildy, gremia a cechy) druhdy až do středověku sahající (Bolzano).

V býv. Rakousku jednáno o všeobecném zavedení obchodních komor, jež trvaly v jeho severoitalských provinciích již z éry napoleonské, hned po válkách napoleonských, uskutečněno však teprve po bouřích roku 1848 jakožto jeden z prostředků »k záchraně a povznesení obchodu a továren v Rakousku«.

II. Také v Rakousku a Německu měly obchodní komory své předchůdce. Byly to dobrovolné spolky, jednoty k povzbuzení průmyslu, sociétés pour l'encouragement de l'industrie nationale, zřizované za přízně vlád (již od prvních let napoleonských) ve Francii, pak i v Německu, kde základní jejich ideje hlásali již G o e t h e a H u m-

boldt, zprvu zde pod názvem polytechnické spolky, později jako »vlastenecké spolky«, »spolky na povzbuzení vlastenecké průmyslnosti« a pod., jejichž účelem bylo zprvu výlučně těžit z výsledků vědecké práce pro živnosti a vedle toho fakticky, byť i ne dle výslovného znění stanov — nahradit přežitou cechovní organizaci novým zřízením a býti zároveň školou a přípravou působení politického.

V Rakousku byla to první »Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách« neboli krátce »Průmyslová Jednota« založená k podnětu nejv. purkrabí hrab. Chotka po francouzském vzoru, dolnorakouská ve Vídni od r. 1839, severočeská v Liberci od r. 1845. Tyto Jednoty byly zakládány týmiž činiteli, kteří i jinak uplatnili se jako průkopníci našeho novodobého vývoje velkoprámyslového, a všude byly původně (u nás do r. 1848) sborem šlechty, velkoprámyslnictva, kupectva i vědecké a měšťanské inteligence, za účel měly šířiti technický pokrok, zvlášť také ve středním živnostnictvu, zkoumati vynálezy, vypisovati ceny, zřizovati odborná učiliště a pod. Společnost inteligence a kapitálovějších vrstev zjednala čelným jednotám úspěch i vážnost. Časem byly však jednotlivé jejich úkoly převzaly dílem obchodními a živn. komorami, dílem později i státní správou (zvl. působnost vyučovací a vůbec vzdělávací) a činnost starých jednot průmyslových ochabla.

Po ustavení se první, pouze obchodní komory ve Vídni ještě v roce 1848 provedena všeobecná organizace obchodních a živnostenských komor v Rakousku na základě návrhů druhého ministra obchodu Brucka čís. rozh. z 18. března 1850, které po vyrovnání s Uhrami bylo nahrazeno novým, také v naší republice dosud platným zákonem o obchodních a živnostenských komorách z 29. června 1868 ř. z. č. 85. Organizace tato měla proti jiným státům tyto přednosti:

Kdežto v jiných státech byly komory zřizovány a jsou dosud namnoze zřízeny jen pro určitá města průmyslová, obchodní či přístavní s jejich bližším okolím, a často jen pro vývozní velkoprámysl a velkoobchod, v Rakousku a podobně i v Uhrách působnost komor vztahovala se na celé území státní a na veškeré velikostní kategorie průmyslu a obchodu i hornictví v celém státě. Celý stát rozdělen na obvody komorní (podobně jako na okresy soudní, politické, finanční) a v každém obvodě komorním všichni, kdož provozovali samostatně jakoukoliv živnost, byli příslušníky obchodní a živn. komory

svého obvodu, a jestliže platili jistou minimální výdělkovou daň, měli také volební právo do komor. Toto volební právo bylo původně vysokým censem daňovým omezeno jen na vyšší kategorie obchodnictva a průmyslnictva, takže maloživnostnictvo zprvu mezi členy komorními dostatečného zastoupení nemělo. Teprv postupně volební řády demokratisovány (zvl. r. 1884) a počet zástupců drobného obchodnictva a živnostnictva v členstvu komory zvětšován.

III. Dle dosud platného rakouského zákona jsou naše obchodní a živnostenské komory veřejnoprávní, povinná zájmová zastupitelstva všeho průmyslu i obchodu ve státě, zároveň jistými funkcemi správními nadaná.

Působnost obchodních komor jest

a) poradní (t. j. podávají dobrozdání, zprávy a návrhy o stavu a potřebách obchodu i živnosti i komunikací veřejných, o zákoných předlohách obchodu a živnosti se týkajících i návrhy na zřizování ústavů k jich podpoře, dobrozdání v přechytných případech de lege lata, zejm. dle řádu živn. před rozhodnutím úřadu živn.), původní to základní činnost komor,

b) správní, jež rozšiřováním státní ingerence v poměry obchodu a průmyslu rovněž nabyta postupně širšího rozsahu. Patří sem zapisování ochranných známek a vzorků, vedení výkazů o protokolovaných firmách a rejstříku živnostenského, spolupůsobení při jmenování přsežných dohodců, bursovních radů a laických soudců i censorů při filiálkách cedulové banky, vydávání úředních vysvědčení o zvyklostech obchodních, o výkonnosti oferentů pro dodávky státní, vykládání patentních spisů a stanov akciových společností, spolupůsobení při statistice živnostenské a pod. Konečně

c) vyvinuly komory v poslední době též obsáhlou činnost podpůrnou a zakladatelskou v oboru školství, museí, výstav, stipendií, úvěrních fondů, tržnic a j. ústavů podpůrných a zvelebovacích pro živnostnictvo a obchodnictvo.

d) Nepřímo působí komory v zájmu průmyslu i obchodu svým zastoupením v četných hospodářských poradních sborech státní a zemské správy, v kuratoriích odborných škol a museí, ústavů sociálně-humanitních a pod. a privilegovaným volebním právem do sborů zákonodárných (u nás do zemských sněmů a v letech 1873 až 1907 i do hývalé říšské rady rakouské).

Komory skládají se u nás ze 16 až 48 členů s presidentem a s vicepresidentem v čele a dělí se ve dvě sekce (obchodní a živno-

stenskou, někde i hornickou) a každá sekce pak ve volební sbory velkého, středního a drobného obchodu či průmyslu (v pražské obchodní komoře tvoří zvláštní volební sbor i zemědělský průmysl, v jejím obvodu zvláště silně zastoupený — mlýny, pivovary, libovary, cukrovary a pod.). Skuteční členové obchodních komor povolávají se volbou tak, že všichni samostatní příslušníci těchto stavů s jistou daní výdělkovou volí své zástupce do obchodní komory svého obvodu v různých sborech volebních, dle obnosu placené státní výdělkové daně roztržděných. Vedle skutečných členů může si komora sama voliti své členy dopisující. Své výdaje uhrazují komory přirážkou k výdělkové dani obchodních, průmyslových, dopravních, bankovních, živnostenských a j. podniků svého obvodu.

Na základě Bruckova zákona z r. 1850 bylo ze 26 komor předlitavských zřízeno v Čechách 5 obchodních a živn. komor se sídlem v Praze (pro tehdejší kraje pražský a pardubický), v Liberci (pro nejprůmyslovější kraje jičínský a českolipský), v Chebu, Plzni a v Budějovicích pro stejnojmenné kraje, na Moravě dvě obchodní a živn. komory v Brně a v Olomouci, ve Slezsku jediná komora v Opavě. V Uhrách bylo r. 1850 zřízeno 17 obvodů komorních a po rak. uher. vyrovnání z r. 1867 upraveny tam jako v Rakousku obchodní komory zákony samostatnými. Do území Čsl. republiky přešly převratem r. 1918 tři obch. a živn. komory na Slovensku se sídlem v Bratislavě, Báňské Bystřici a Košicích; ke košícké obchodní komoře patří též celá Podkarpatská Rus, ze státoprávních důvodů asi jen prozatímnač, třebaže by šlo zde o vznik nové, malé, odborně i finančně slabé komory.

Nerovnoměrné teritoriální rozdělení obchodních komor v Čechách, zejm. veliká převaha obvodů pražského a libereckého naproti ostatním třem obvodům způsobily, že již od let 1880. bylo s české strany požadováno a v r. 1890 do úmluv o českoněmecké vyrovnání pojato zřízení šesté obchodní komory v Čechách, jejíž místo zastupuje od r. 1910 pro české obyvatelstvo libereckého obvodu t. zv. obchodní, živnostenská a průmyslová ústředna v Hradci Králové.

Přirozeným vzrůstem hospodářského života, a zejm. průmyslu a obchodu, stoupla také působnost komor, třebaže jim v spolkových organizacích velkoprámyslnických a velkoobchodnických (v. dole) vznikli nemálo úspěšní soupeři, zvl. jakožto hybné orgány informační a intervenční. Se stoupnutím působnosti, zejm. také subvencí a vůbec zvelebovací, vzrostly ohrožsky i výdaje komor (na př. rozpočet pražské obchodní komory činil v prvním roce jejího trvání

1850/51 jen 13.400 K, v roce 1870 jen 25.932 K, r. 1895 119.371 K, roku 1920 vydáno již, ač ve znehodnocené valutě, 3'46 mil. K a na rok 1922 rozpočteno výdajů 7'38 mil. K) a ovšem i komorní přírážky k dani výdělkové (z původních 1—2% nyní až na 20%) voličů komorních.

IV. Jsouce podle organizačního zákona komorního (§ 3) oprávněny ve věcech svého oboru působnosti vstoupiti v písemný styk a konati společné porady, komory pořádaly již od počátku občas společné sjezdy nebo alespoň sekretářské konference, později zřízena k přípravě nových obchodních smluv ve Vídni r. 1901 ústředna obch. a živn. komor (od r. 1906 t. zv. obchodněpolitická ústředna), která svoji působnost ustavičně rozšiřovala a za války komory doplňovala i nahrazovala. Po převratu působila v čsl. republice jako ústřední orgán obchodních komor t. zv. obchodněpolitická komise sdružených komor, která v sobě zahrnovala i zástupce zemědělské a dělnické organizace. Od r. 1922 shodly se obchodní a živn. komory naší republiky sdružili se v ústřednu se sídlem v Praze, která by společnými poradami, soustředěním a zužitkováním práce komor i dělbu práce mezi komorami působnost jejich podporovala a zájmy příslušníků komor účinně zastupovala, o jednotnou reprezentaci komor v tuzemsku i za hranicemi pečovala, společné ústavy všech obchodních komor (jako na př. ústav pro podporu zahraničního obchodu) zřizovala a vedla a pod. Samostatnost jednotlivých komor není tím zmenšena, každá komora může i příští své odlišné dobré zdání uplatniti. Ústředna může vstoupiti do pracovního společenství s jinými korporacemi národohosp., zejm. s ústředními organizacemi průmyslu, obchodu, živností, dopravy a peněžnictví, pokud mají řádně vypravené a výkonné kanceláře.

Rychlý rozvoj hospodářského života, skutečné zanedbávání některých úkolů zákonem přikázaných (j. činnosti rozhodčích soudů komorních, sbírky obchodních zvyklostí, podávání výročních zpráv o hospodářském stavu komorního obvodu, statistické činnosti komor), nedostatek exekutivy, pomíjení obchodních komor při hospodářském zákonodárství vládou i parlamentem, a méně však i politická hesla, stavovská agitace i jakési mlhavé, přímo mystické účinky s pouhým názvem »komor« druhdy spojované vzbudily zvláště v posledních letech hlasy po r e f o r m ě k o m o r a zejm. po jejich rozdělení jednak v komory ryze obchodní (a průmyslové) a v komory živnostenské nebo i maloobchodnické.

V. Povinná organisace průmyslu v komorách ukázala se časem pro některé úkoly hospodářským a zvl. i sociálním vývojem dané, nedostatečnou. V poslední třetině 19. stol. organizovaly se tudíž velké průmyslové podniky v dobrovolných sdruženích (spolcích) na podkladě buď ryze odborovém (spolky průmyslníků bavlnářských, lnářských, papírníckých) nebo odborně teritoriálním (spolek českých průmyslníků textilních, spolek českých továren na hospodářské stroje, spolek severočeských interesentů lnu a plátna, zemský spolek strojíren v Čechách) nebo ryze teritoriálním (spolek průmyslníků v Praze, svaz v Liberci a pod.). Spolky tyto sdružovaly se ve svazy celé země nebo celý obvod státní zaujímající (tak byly v Rakousku Ústřední svaz rak. průmyslníků ve Vídni od r. 1892, »Klub průmyslníků« od r. 1875, a »Bund rak. průmyslníků od r. 1896, v naší republice je nyní Ústřední svaz čsl. průmyslníků jakožto ústřední orgán odborových spolků velkoprámyslnických).

VI. V cizině jest organisace obchodních komor velmi rozmanitá. Ve Velké Británii jsou obchodní komory, počtem přes 80 volná sdružení s vysokými členskými příspěvky na vládě zcela nezávislá a ve zvláštní svaz spojená. Některé trvají již od staletí.

Francie má v Evropě a Alžírsku, daleko přes 100 obchodních komor mimo komory v osadách zámořských. Dnešní jejich organisace spočívá na zákoně z 9. dubna 1898, poslední úprava voleb je z r. 1908. Jsou zřizovány a sice jen pro velký průmysl a obchod určitých středisk dekretem presidenta republiky na návrh ministerstva obchodu, jemuž přímo podléhají, a jsou dotazovány ve všech důležitých hospodářských záležitostech.

Italie má 87 komor obchodních a živnostenských, jejichž organisace byla upravena zák. z 20. března 1910. Každá komora jest řízena komorní radou o 11—31 členech. Voliči do obchodní komory musejí míti volební právo do parlamentu a platíti obchodní daň (jakousi přírážku k dani výdělkové).

Španělsko má vedle 61 ryze obchodních komor v důležitějších městech přístavních a obchodních ještě v hlavních městech provincií smíšené komory provinciální se šesti sekcemi pro rolnictví, chov dobytka, hornictví, průmysl, obchod a všeobecné záležitosti.

Ve Švýcarsku je v Bernu jako poradní úřad kantonální obchodní komora, jejíž členové jsou jmenováni úřadem, jiné obchodní komory švýcarské jsou volná sdružení.

Obchodní komory jsou též ve Spojených Státech (v N. Yorku již od r. 1768), v Kanadě, Mexiku, Bразilii, Japonsku a j., v jiných státech jsou od starodávna jinaké kupecké korporace, úkoly komor plnicí a státního uznání požívající.

V Německu provedlo jednotnou organisaci obchodních komor Pruský král. nař. z 11. února 1848, dle něhož měly býti obchodní komory zřizovány s král. schválením ve všech místech, kde velký ruch průmyslový či obchodní toho vyžaduje. Nové reformy provedeny r. 1870, r. 1891 (zákonem o živn. dani, který zjednal komorám větší příjmy, ale uvolnil i přístup menšímu obchodnictvu), a posléze zák. z 19. srpna 1897, jímž propůjčena komorám právní osobnost a přikázány určité úkoly. Vedle asi 80 obchodních komor byly též některé jiné starobylé kupecké organisace zákonně uznány.

Toliko v Sasku, Bavorsku a Württembersku a pak v Uhrách a Bulharsku je však celá země jako u nás rozdělena v obvody komorní, všude jinde vztahuje se působnost komor buď jen na určité město nebo na jeho užší nebo širší okolí. Rovněž jest různým způsobem upraveno volební právo do komor a členství v komoře, úhrada nákladů správních atd.

V Německu již záhy po novém vzruchu liberalismu i po hojnějším rozšíření a jednotné zákonné úpravě obchodních komor v jednotlivých státech (v Prusku nař. z 11. února 1848) usilováno »alespoň v hmotném ohledu vytvořiti jednotné velké Německo« a tak v květnu 1861 konán v Heidelbergu první všeobecný »Deutscher Handelstag«, k němuž tehdy usilovně zvány i obchodní komory západoevropské a který se prohlásil za orgán všeho německého stavu obchodnického a továrnického. Deutscher Handelstag udržel se po dnes a jeho pravidelně ob rok konaná shromáždění nabyla veliké váhy v hospodářském životě Německa. Vedle něho konaly se i v jednotlivých zemích podobné sjezdy a zřizeny komorní svazy teritoriální.

Rozvoj vzájemných hospodářských styků mezi národy a potřeba mezinárodní úpravy vždy četnějších materiálů národohospodářských vedly nejnověji k tomu, že konaly se mezinárodní kongresy obchodních komor, obyčejně za příležitosti výstav (1904 v Lutychu, 1906 v Miláně, 1908 v Praze, 1910 v Londýně), s nevalným však dosud výsledkem.